

MUÑOZ, Antoni. *L'11 de Setembre Poble a Poble, 1713-1714. Història documentada de la lluita dels catalans contra els borbònics.* Pròleg d'Albert SÁNCHEZ PIÑOL. Barcelona: Edicions La Campana, 2015. 430 pàgs. [15,50 x 23]

Antoni Muñoz ja fa anys que treballa en la història de Catalunya dels anys de la Guerra de Successió. És conegut, entre d'altres, el seu llibre, en col·laboració amb Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)* (1995) realitzada amb documentació sobretot de l'arxiu de Simancas. En el volum que es ressenya aquí, Antoni Muñoz posa l'enfocament del final de la Guerra de Successió no sols en Barcelona sinó en el conjunt del territori català, sense el qual, Barcelona no hagués pogut sostenir el seu llarg setge. El treball de Muñoz descriu detalladament el ferotge acarnissament borbònic sobre el teixit socio-territorial català, encaminat a desarticular la seva resistència. L'obra de Muñoz no pot ser més objectiva ja que es basa fonamentalment en els comunicats interns dels enemics i no pas en informes de llurs víctimes. “M'agradaria —escriu l'autor— contribuir, així, no només al reconeixement de la capacitat de resistència dels barcelonins, sinó a fer evident l'empenta i decisió de tants i tants pobles o ciutats del país sencer” (p. 17) “La guerra deixarà milers de morts a tot el Principat, pobles sencers cremats i un escenari de devastació a tot el territori, El que segueix, doncs, és una crònica, mes a mes i poble per poble, d'aquesta defensa aferrissada i heroica, d'ençà que les tropes aliades abandonen la lluita fins a la capitulació de Cardona i l'execució del general Moragues” (p. 21). L'autor adverteix que el mapa és incomplet ja que no sempre ha pogut obtenir la documentació necessària. Amb tot la seva crònica il·lumina prou bé el que el prologuista anomena “catàstrofe humana” fruit de la voluntat de l'exèrcit de les Dues Corones “de desarticular i desarmar una societat deixant-la, literalment, sense béns i sense sostre” (p.11).

L'autor sense oblidar treballs de Josep Maria Torres o d'Agustí Alcoberro, entre d'altres es basa fonamentalment en documentació primària impresa (com les gasetes de l'època) i manuscrita sobretot dels arxius de Simancas i Nacional de Madrid, entre d'altres. Ha tingut present, també, les *Narraciones Históricas* de Castellví, l'obra de Mateu Bruguera, la de Sanpere i Miquel i els dietaris de l'època recentment editats com el del Convent de Santa Caterina, editada per J Albareda (2001) o les cròniques editades per A. Alcoberro i M. Campabadal (2008), o la Junta General de Braços de 1713 editada per Joan Pons dins *Textos Jurídics Catalans* (2008). També té present estudis locals com els de J Mateu i J Tura sobre Arbúcies (2012) o de F. X. Hernández, X. Rubio, F. Serra i G. Erill sobre la batalla de Talamanca (2009)

El llibre comença amb els fets de gener a juny de 1713, fent un repàs a les negociacions de pau i a l'evacuació de les tropes aliades de Catalunya. Descriu la convocatòria i els avatars de la Junta General de Braços fins a la crida a la Resistència de juliol de 1713. De més a més i de poble a poble en el juliol de 1713 passa revista a la caiguda de Tarragona, la batalla de Torredembarra, les tensions de Berga poc disposada a la resistència, la disposició a la resistència dels Desvalls, de Moragues o d'Ermengol Amill i el paper dels miquelets i els sometents. De l'agost del mateix any destaca el “castigo ejemplar” a Manresa (p. 74), és a dir la crema de la població; la guerra de papers entre la noblesa catalana refugiada a Mataró contra la “resolució [...] abominable [...] de oposar-se a sotmetre-se a l'obediència de Nostre Rei” (p. 83) i els impresos de la resistència com el

Despartador de Catalunya i la *Lealtad cathalana purificada*; el fracàs de l'expedició del diputat militar Anton Berenguer, del general Nebot i del coronel Sebastià Dalmau a Hostalric; la resistència de Moragues governador de Castellciutat i els batlles i síndics del Pallars i els saquejos del baró de Parves. Del setembre de 1713 destaca les corredisses de persecució del mariscal de camp borbònic Bracamonte i els seus contra el general Nebot i les escaramusses de les tropes d'aquest a la Cerdanya i com es feia escàpol fins a Cardona resultant infructuosa la persecució borbònica “pues es dificultoso poner puertas al Campo” (p.108), la qual cosa demostra la diferència entre l'actuació d'un exèrcit convencional i una guerrilla coneixedora del terreny; l'abandó de l'expedició per Nebot i Berenguer després d'aquestes corredisses; la capitulació de Castellciutat el 29 de setembre amb la informació afegida que Moragues no acceptà l'oferta de passar-se a l'exèrcit borbònic; l'execució de Bac de Roda poc després. En el tram d'octubre a desembre de 1713 la documentació de l'arxiu nacional de Madrid i de Simancas revela que l'ocupació de Catalunya no fou un passeig militar i els intents, no sempre reeixits, de la pressió fiscal borbònica sobre els territoris catalans ja ocupats pel Borbó, per tal que el país pagués els costos de la guerra. Diverses poblacions de l'Empordà començaven a pagar. Olot deshabitava el lloc abans de pagar i Felip V reclamava impostos especials (*don gratuito* primer i un impost sobre la sal més tard) a la resta de territoris de la seva monarquia, sense massa èxit. Les tropes borbòniques instalades a Girona, Lleida i Puigcerdà estaven mancades de blat i civada cosa que facilità als catalans l'escampada de impresos en tres idiomes promentent soldada als desertors. Finalment Felip V imposà sense miraments el que coneixem com les quinzenades, un total de 750 mil pesos repartits per vegueries, segons l'autor equivalia a 3 rals i mig diaris per casa en un context salarial entre 2 i 3 rals de jornal per dia. Aleshores, tot el país s'alçava. El gener del 1714 començaven les revoltes. Felip V demanava ajuda al seu avi Lluís XIV reclamant la solidaritat entre sobirans “debiéndoles ser igualmente odiosos, que sus vasallos quieran darles la ley y disputarles la obediencia que les es debida como tantas veces lo han hecho los catalanes a su príncipe” (p. 143). El setge de Barcelona es transforma en una guerra per tot Catalunya i arreu comencen escaramusses entre els comandaments borbònics d'una banda i la resistència dels pobles i els miquelets de l'altre. Manuel Desvalls, governador de Cardona, intenta dirigir l'alçament territorial. La repressió borbònica és ferotge. A Sant Quintí de Mediona degollen a tots els que s'oposen a l'entrada de les tropes borbòniques i posen foc a les seves 140 cases “pues la reincidente perfidia de estos naturales se ha hecho ya indigna de toda piedad y conmiseración, y precisa a usar del hierro y el fuego” (p. 147). Caldes de Montbuí és objecte de foc i saqueig “hasta no dejar una sola casa que se reservase de tan justo castigo” (p. 149). També es crema, entre d'altres viles i llocs Sant Hipòlit, Moià, Sallent, Arbúcies i es posa foc als castells de Corbera, Cervelló i Castellví “perniciosas madrigueras” dels rebels (p. 153). El febrer de 1714, a la Marina de Llevant les bregues són constants on destaca la caiguda de Sant Pol mentre els brigadiers borbònics Montemar i Vallejo cremen Oliana i Prats del Lluçanès i saquejen Gironella, Berga i Solsona. Al camp de Tarragona l'entrada d'insurrectes a Aleixar i Maspujols al crit de “Visca la pàtria” enfurisma el comandament borbònic disposat a més cremes i a “perseguir a esta canalla” (p. 183). Muñoz segueix fent la crònica de mes a mes fins a la caiguda de Barcelona posant en primer pla tota mena de combats i resistències: la crema d'Arbúcies, l'endeutament d'Alcover per evitar la crema de la vila (abril 1714), el saqueig d'Esparreguera, de Montferrer, de Gombrèn, de Campins, de Sant Pere i Sant Antoni de Vilamajor, d'Arenys de Munt, etc, les batalles de la riera de Gualba, de Talamanca i de Collbató, les execucions del batlle de Calella i el seu gendre. Arreu la confrontació

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (novembre 2016)

és sagnant: al Maresme, al Camp de Tarragona, a l'Empordà, etc. El borbó no se sent segur a Tarragona on els tarragonins encara conserven les armes tot i “siendo la intención de este pueblo tan mala” (p. 317). El llibre conté un índex alfabètic de les viles i els llocs esmentats que faciliten poder-se informar-se dels contratemps soferts per cadascun. Destaquen les crides patròtiques del marquès de Poal a la resistència “que levanten gente para conseguir el logro de libertar a su pàtria” (p. 218) i la resistència armada: “viendose oprimidos o quemados no tienen otro recurso que el de las armas” (p. 201) escriu un testimoni borbònic. El bombardeig de Barcelona s'accelera “hay gusto el ver la polvoreda que levantan nuestras bombas cayendo en la plaza” exclama l'enginyer Verboom (p. 266). L'aristòcrata Berwick no estava del tot entusiasmat: “un ejército de tropas regladas no correspondia con un vil canalla rebelde y que cuando saliesen de la plaza a todos se haría ahorcar” (p. 286). Els tractats de pau, els terribles dies de pluges i fang del final del setge, el clima exaltat i les deliberacions muralla endins en la fase d'assalt general. Muñoz fa una detallada aproximació numèrica sobre les tropes de defensors i de borbònics a Barcelona des de l'arribada de Berwick fins l'11 de setembre i les baixes de cada bàndol, contrastant diverses fonts (p.359-361). El llibre aborda les mesures repressives del vencedor després de l'assalt amb la simbòlica crema de banderes i la capitulació de Cardona. Després de 1714 la repressió continuà: execució de Moragues, enderroc de la capella del capítol de Santa Maria del Mar per ruina i endeutament dels capitulars, enderroc de masies, torres i castells dispersos on “se cria la gente fiera” amb la intenció de “reducirlos a pueblos” concentrats. Es suggeria procurar esborrar la memòria històrica de la Corona d'Aragó i les llibertats catalanes i canviar els noms dels regnes i les capitals batejant-los amb els noms de llurs sants patrons “seria útil especialmente en estas que tienen humos de República para que se humillasen” (p. 387). El llibre conté més de quaranta il·lustracions de viles, mapes, plans militars i manuscrits d'alguns informe. És especialment interessant el dibuix francès de 1705 dels camins de la plana de Vic a Barcelona i Mataró (p. 110), camins que degueren seguir els vigatans en el seu trajecte cap a Gènova per pactar amb els anglesos el mateix 1705. El llibre és prou explícit del valor de les fonts oficials del bàndol filipista per situar la ferotgia borbònica i la resistència i indefensió dels catalans.

EVA SERRA

(Prof. emèrita, Dpt. Història Moderna
Universitat de Barcelona)

Traducción de la reseña anterior:

Antoni Muñoz hace tiempo que trabaja en la historia de Cataluña de los años de la Guerra de Sucesión. Conocemos, entre otros, su libro escrito en colaboración con Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)* (1995) realizado con documentación sobre todo del archivo de Simancas. En el volumen que aquí se reseña, Antoni Muñoz se centra en el final de la Guerra de Sucesión no solo en Barcelona sino en el conjunto del territorio catalán, sin el cual Barcelona no hubiera podido soportar su largo asedio. El trabajo de Muñoz describe detalladamente

el feroz encarnizamiento borbónico sobre el tejido socio-territorial catalán, encaminado a desarticular su resistencia. La obra de Muñoz no puede ser más objetiva ya que se basa fundamentalmente en los comunicados internos de los enemigos y no en los informes de sus víctimas: “M’agradaria –escribe el autor—contribuir, així, no només al reconeixement de la capacitat de resistència dels barcelonins, sinó a fer evident l’empenta i decisió de tants i tants pobles o ciutats del país sencer” (p. 17) “La guerra deixarà milers de morts a tot el Principat, pobles sencers cremats i un escenari de devastació a tot el territori, El que segueix, doncs, és una crònica, mes a mes i poble per poble, d’aquesta defensa aferrissada i heroica, d’ençà que les tropes aliades abandonen la lluita fins a la capitulació de Cardona i l’execució del general Moragues” (p. 21). El autor advierte que el mapa es incompleto ya que no siempre ha podido obtener la documentación necesaria. Con todo, su crónica ilumina bien lo que el prologista describe como “catástrofe humana” fruto de la voluntad del ejército de las Dos Coronas “de desarticular i desarmar una societat deixant-la, literalment, sense béns i sense sostre” (p.11).

El autor sin olvidar trabajos de Josep Maria Torres o de Agustí Alcoberro, entre otros se basa fundamentalmente en documentación primaria impresa (como las gacetas de la época) y manuscrita sobretodo de los archivos de Simancas y Nacional de Madrid, entre otros. Ha tenido presente, también las de la época recientemente editados como el del Convento de Santa Caterina, editada por J. Albareda (2001) o las crónicas editadas por A. Alcoberro y M. Campabadal (2008), o la Junta General de Brazos de 1713 editada por Joan Pons en los Textos Jurídics Catalans (2008). También tiene presente estudios locales como los de J. Mateu y J. Tura sobre Arbúcies (2012) o de F.X. Hernández, X. Rubio, F. Serra y G. Erill sobre la batalla de Talamanca (2009).

El libro comienza con los hechos de enero a junio de 1713, haciendo un repaso a las negociaciones que paz y a la evacuación de las tropas aliadas de Cataluña. Describe la convocatoria y los avatares de la Junta General de Brazos, hasta la llamada a la Resistencia de julio de 1713. De mes a mes y de pueblo a pueblo en julio de 1713 pasa revista a la caída de Tarragona, la batalla de Torredembarra, las tensiones de Berga poco dispuesta a la resistencia, la disposición a la resistencia de los Desvalls, de Moragas o de Ermengol Amill y el papel de los miquelets y los sometents. De agosto del mismo año destaca el “castigo ejemplar” en Manresa (p. 74), es decir la quema de la población; la guerra de papeles entre la nobleza catalana refugiada en Mataró contra la “resolució [...] abominable [...] de oposar-se á sotmetre-se a l’obediència de Nostre Rei” (p. 83) y los impresos de la resistencia como el *Despartador de Catalunya* y la *Lealtad catalana purificada*; el fracaso de la expedición del diputado militar Anton Berenguer, del general Nebot y del coronel Sebastià Dalmau en Hostalric; la resistencia de Moragues gobernador de Castellciutat y los alcaldes y síndicos del Pallars y los saqueos del barón de Parves. De septiembre de 1713 destacan las carreras de persecución del mariscal de campo borbónico Bracamonte y los suyos contra el general Nebot y las escaramuzas de las tropas de éste en la Cerdeña y como huía hasta Cardona resultando infructuosa la persecución borbónica “pues es dificultoso poner puertas al Campo” (p.108), lo cual demuestra la diferencia entre la actuación de un ejército convencional y una guerrilla conocedora del terreno; el abandono de la expedición por Nebot y Berenguer después de estas carreras; la capitulación de Castellciutat el 29 de septiembre con la información añadida que Moragues no aceptó la oferta de pasarse al ejército borbónico; la ejecución de Bac de Roda poco después. En el tramo de octubre a diciembre de 1713 la documentación del archivo nacional de Madrid y de Simancas revela que la ocupación de Cataluña no fue un paseo militar y los intentos no siempre exitosos, de presión fiscal borbónica sobre los territorios catalanes ya ocupados por el

Borbón, para que el país pagase los costes de la guerra. Diversas poblaciones del Empordà comenzaban a pagar. Olot deshabitaba el lugar antes de pagar y Felipe V reclamaba impuestos especiales (*don gratuito* primero y un impuesto sobre la sal más tarde) al resto de territorios de su monarquía, sin demasiado éxito. Las tropas borbónicas instaladas en Girona, Lleida y Puigcerdà estaban faltas de trigo y cebada cosa que facilitó a los catalanes la difusión de impresos en tres idiomas prometiendo soldada a los desertores. Finalmente Felipe V impuso sin miramientos lo que conocemos como las quincenadas, un total de 750 mil pesos repartidos por veguerías, según el autor equivalía a 3 reales y medio diarios por casa en un contexto salarial entre 2 y 3 reales de jornal por día. Entonces, todo el país se alzó. En enero de 1714 empezaron las revueltas. Felipe V pedía ayuda a su abuelo Luis XIV reclamando la solidaridad entre soberanos “debiéndoles ser igualmente odiosos, que sus vasallos quieran darles la ley y disputarles la obediencia que les es debida como tantas veces lo han hecho los catalanes a su príncipe” (p. 143). El setge de Barcelona se transforma en una guerra por toda Cataluña y por todas partes empiezan las escaramuzas entre los comandamientos borbónicos por un lado y la resistencia de los pueblos y los miquelets por el otro. Manuel Desvalls, gobernador de Cardona, intenta dirigir el alzamiento territorial. La represión borbónica es feroz. En Sant Quintí de Mediona degollan a todos los que se oponen a la entrada de las tropas borbónicas y queman sus 140 casas “pues la reincidente perfidia de estos naturales se ha hecho ya indigna de toda piedad y conmiseración, y precisa a usar del hierro y el fuego” (p. 147). Caldes de Montbuí es objeto de fuego y saqueo “hasta no dejar una sola casa que se reservase de tan justo castigo” (p. 149). También se quema, entre otras villas y lugares Sant Hipòlit, Moià, Sallent, Arbúcies y se prende fuego a los castillos de Corbera, Cervelló y Castellví “perniciosas madrigueras” de los rebeldes (p. 153). En febrero de 1714, en la marina de Levante las peleas son constantes y destaca la caída de Sant Pol mientras los brigadiers borbónicos Montemar y Vallejo queman Oliana y Prats de Lluçanès y saquean Gironella, Berga y Solsona. En el campo de Tarragona la entrada de insurrectos en Aleixar y Maspujols el grito de “Viva la patria” enfurece al comandamiento borbónico dispuesto a más quemas y a “perseguir a esta canalla” (p. 183). Muñoz prosigue realizando la crónica mes por mes hasta la caída de Barcelona poniendo en primer plano todo tipo de combates y resistencias: la quema de Arbúcies, el endeudamiento de Alcover para evitar la quema de la villa (abril 1714), el saqueo de Esparreguera, de Montferrer, de Gombren, de Campins, de Sant Pere y Sant Antoni de Vilamajor, de Arenys de Munt, etc, las batallas de la riera de Gualba, de Talamanca y de Collbató, las ejecuciones del alcalde de Calella y su yerno. Confrontación En todas partes la confrontación es sangrante: en el Maresme, en el Camp de Tarragona, en el Empordà, etc. El borbón no se siente seguro en Tarragona donde los tarraconenses aún conservan las armas a pesar de “siendo la intención de este pueblo tan mala” (p. 317). El libro contiene un índice alfabético de las villas y los lugares mencionados que facilitan poder informarse de los contratiempos sufridos por cada uno. Destacan los llamamientos patrióticos del marqués de Poal a la resistencia “que levanten gente para conseguir el logro de libertar a su pàtria” (p. 218) y la resistencia armada: “viendose oprimidos o quemados no tienen otro recurso que el de las armas” (p. 201) escribe un testimonio borbónico. El bombardeo de Barcelona se acelera “hay gusto el ver la polvoreda que levantan nuestras bombas cayendo en la plaza” exclama el ingeniero Verboom (p. 266). El aristócrata Berwick no se hallaba entusiasmado del todo: “un ejército de tropas regladas no correspondía con un vil canalla rebelde y que cuando saliesen de la plaza a todos se haría ahorcar” (p. 286). Los tratados de paz, los terribles días de lluvia y barro del final del sitio, el clima exaltado y las deliberaciones en el interior de la muralla en la fase de asalto general. Muñoz hace una

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (novembre 2016)

detallada descripció sobre la aproximació de les tropes de los defensores y de los borbónicos en Barcelona desde la llegada de Berwick hasta el 11 de septiembre y las bajas de cada bando, contrastando diversas fuentes (p.359-361). El libro aborda las medidas represivas del vencedor después del asalto con la simbólica quema de banderas y la capitulación de Cardona. Después de 1714 la represión continuó: ejecución de Moragues, derribo de la capilla del capítulo de Santa María del Mar por ruina y endeudamiento de los capitulares, derribo de masías, torres y castillos dispersos donde “se cría la gente fiera” con la intención de “reducirlos a pueblos” concentrados. Se sugería procurar borrar la memoria histórica de la Corona de Aragón y las libertades catalanas y cambiar los nombres de los reinos y las capitales bautizándolos con los nombres de sus santos patronos “seria útil especialment en estas que tienen humos de República para que se humillasen” (p. 387). El libro contiene más de cuarenta ilustraciones de villas, mapas, planos militares y manuscritos de algun informe. Es especialmente interesante el dibujo francés de 1705 de los caminos de la plana de Vic a Barcelona y Mataró (p. 110), caminos que debieron seguir los habitantes de Vic en su trayecto hacia Génova para pactar con los ingleses el mismo 1705. El libro explicita el valor de las fuentes oficiales del bando filipista para situar la ferocidad borbónica y la resistencia e indefensión de los catalanes.

EVA SERRA
(Prof. emèrita, Dpt. Història Moderna
Universitat de Barcelona)